

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نظریه زبان‌ها و ماشین‌ها

جلسه ۳

مجتبی خلیلی
دانشکده برق و کامپیوتر
دانشگاه صنعتی اصفهان

الفبا

○ الفبای Σ یک مجموعه **متناهی غیرتهی** از سمبل‌هاست.

○ مثال:

$$\Sigma_1 = \{0, 1\}$$

$$\Sigma_2 = \{a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z\}$$

$$\Gamma = \{0, 1, x, y, z\}$$

رشته

○ به هر دنباله متناهی از سمبل‌های الفبا، یک رشته روی الفبا گوئیم.

○ مثال:

$$\Sigma_1 = \{0, 1\} \longrightarrow 01011$$

رشته

○ به هر دنباله متناهی از سمبل‌های الفبا، یک رشته روی الفبا گوئیم.

○ Σ^* نشان‌دهنده مجموعه همه رشته‌ها روی Σ است.

○ Σ^+ نشان‌دهنده مجموعه همه رشته‌های غیرتهی روی Σ است.

مثال

○ $\{a, b\}^*$: مجموعه رشته‌های متناهی بر روی a, b

- شامل رشته تهی ϵ
- شامل a, aa, aaa
- شامل b, bb, bbb
- شامل $ab, ababab, aaaaaaabb$
- شامل دنباله‌های نامتناهی نیست
- تعداد نامتناهی عضو

عملگرها (رشته)

$$x = bab, \quad y = abbaab$$

Operation	Name	Example
$ x $	Length	$ x = 3$
xy	Concatenation	$xy = bababbaab$
x^n	Repetition	$x^3 = babbabbab, x^0 = \lambda$
x^*	Kleene Star	$x^* = \{\lambda, bab, babbab, \dots\}$
x^R	Reversal	$y^R = baabba$

زبان

- یک زبان صوری (روی الفبای Σ)، یک زیرمجموعه از Σ^* است.
- زبان‌ها مسائل با جواب بله/خیر را که در نظر خواهیم گرفت نشان می‌دهند.
- مثال: زبان L_1 = همه رشته‌های شامل زیررشته bo
 $\Sigma_1 = \{a, b, \dots, z\}$

boss, body, fibo are in L_1

$$L_1 = \{x \in \Sigma_1^* \mid x \text{ contains the substring "bo"}\}$$

مثال

$$\Sigma_2 = \{0, 1, \dots, 9\}$$

$$L_2 = \{x \in \Sigma_2^* \mid x \text{ is dividable by } 3\}$$

مثال

$$\Sigma_3 = \{a, b\}$$

$$L_3 = \{w \in \Sigma_2^* \mid |w| = 3\}$$

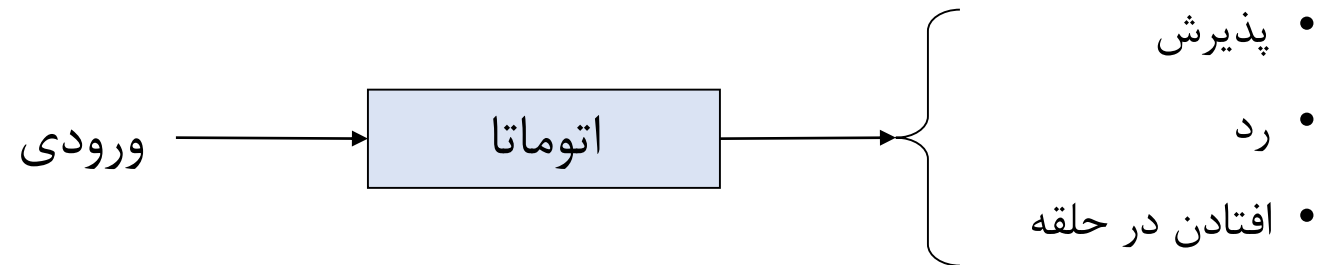
$$L_3 = \{aaa, aab, aba, baa, bba, bab, abb, bbb\}$$

عملگرهای روی زبان

○ A و B دو زبان صوری

- Complement: $\overline{A} = \{w \mid w \notin A\}$
- Union: $A \cup B = \{w \mid w \in A \text{ or } w \in B\}$
- Intersection: $A \cap B = \{w \mid w \in A \text{ and } w \in B\}$
- Reverse: $A^R = \{w_1 \dots w_k \mid w_k \dots w_1 \in A\}$
- Concatenation: $A \circ B = \{vw \mid v \in A \text{ and } w \in B\}$
- Star: $A^* = \{w_1 \dots w_k \mid k \geq 0 \text{ and each } w_i \in A\}$
 $= \{\epsilon\} \cup A \cup AA \cup AAA \cup AAAA \cup \dots$

تشخیص زبان

○ مجموعه همه رشته‌هایی که به پذیرش منتهی می‌شوند، **زبانی** است که ماشین تشخیص می‌دهد.

مسائلی که در نظر میگیریم

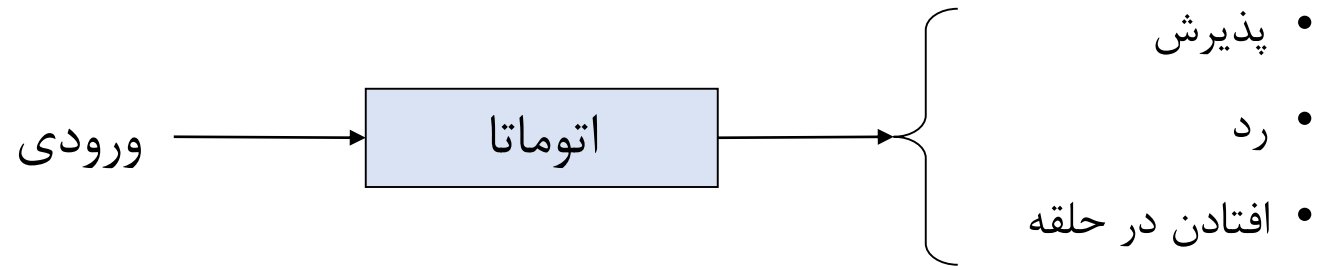
○ مسائلی که در این درس در نظر میگیریم اغلب از نوع **تصمیم** هستند (جواب بله/خیر):

- آیا دو عدد a و b برابرند؟

- آیا مقدار x در مجموعه S قرار دارد؟

○ مسائل دیگری نیز هستند، مانند «پیدا کنید» ها که ما کمتر به آنها میپردازیم.

مقدمه‌ای بر اتوماتا

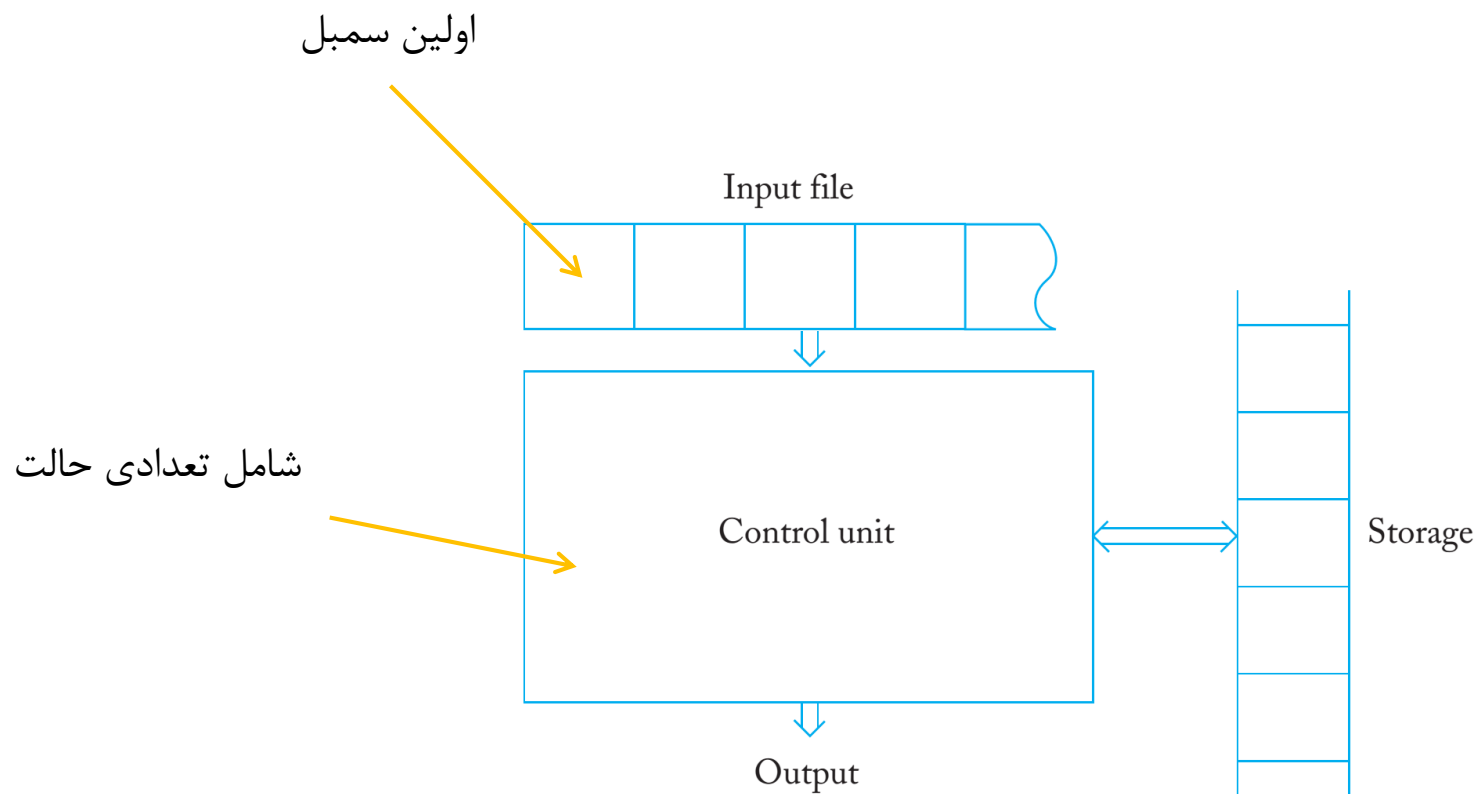

○ ما می‌خواهیم از ساده‌ترین فرمول‌بندی ریاضی برای محاسبه شروع کنیم؛ پس:

- برای جعبه ماشین یک مدل ساده در نظر می‌گیریم.
- تلاش می‌کنیم زبانی را که تشخیص می‌دهد مشخص کنیم.
- زبان‌هایی که این مدل ساده قادر به تشخیصشان نیست را تعیین کنیم.
- ماشینمان را قوی‌تر کنیم تا این محدودیت را برطرف کنیم.

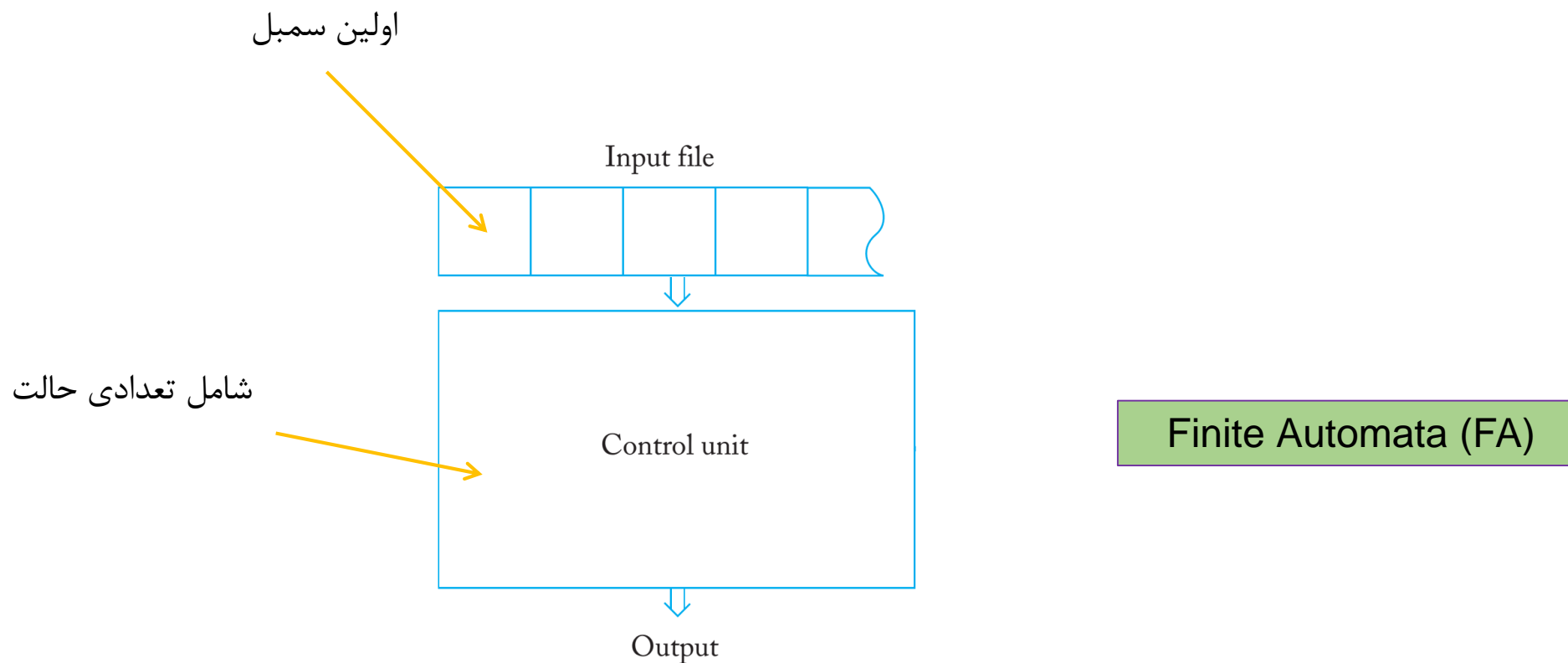
مقدمه‌ای بر اتوماتا

○ یک اتوموتن، یک مدل انتزاعی از یک کامپیوتر دیجیتال است.

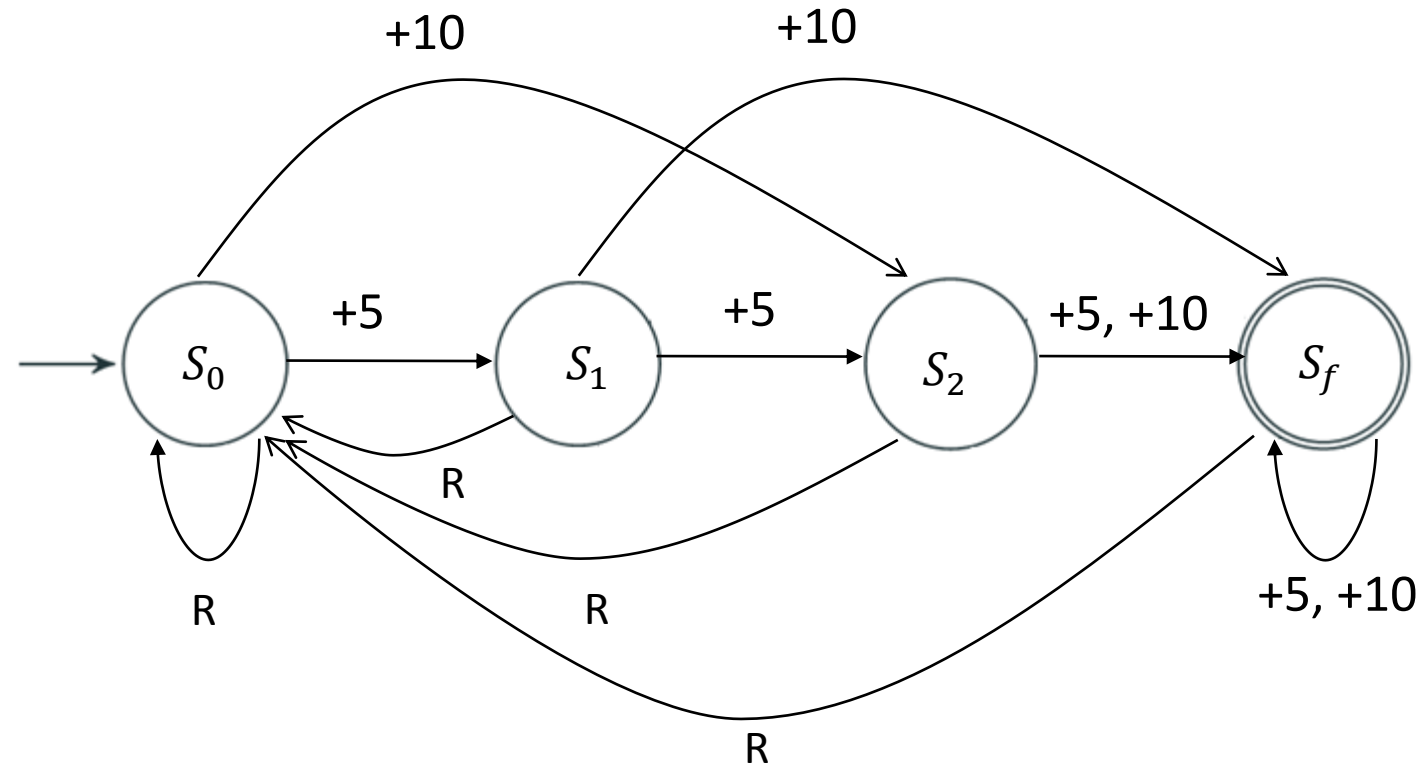
مقدمه‌ای بر اتوماتا

○ یک اتوموتن، یک مدل انتزاعی از یک کامپیوتر دیجیتال است.

مقدمه‌ای بر اتوماتا

○ مثال زیر را در نظر بگیرید:

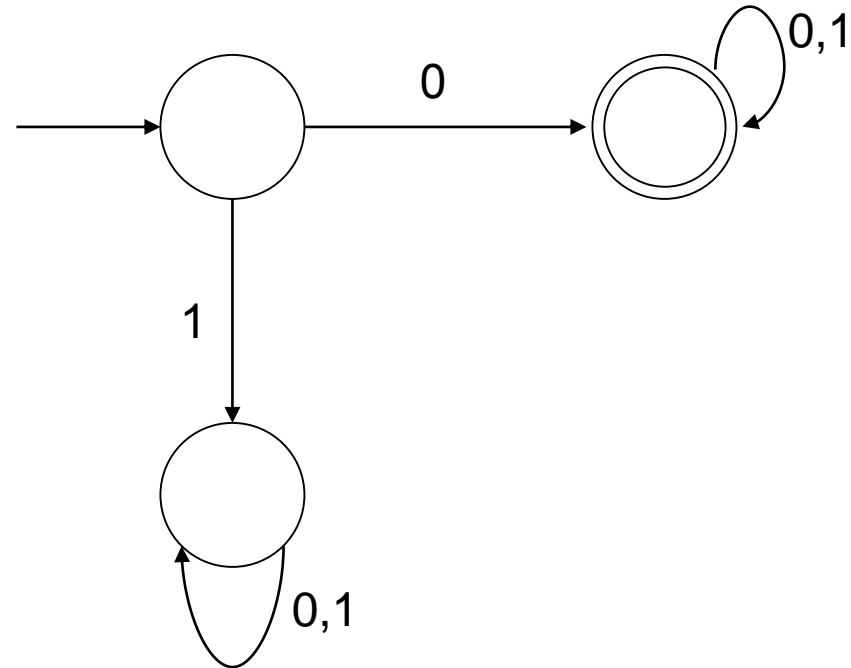
اتوماتای متناهی

- یک مدل ساده از محاسبات
- شامل چندین حالت و ورودی‌ها به صورت رشته
  - تعداد حالت‌ها متناهی
- خواندن ورودی سمبل به سمبل از چپ به راست و بروز کردن حالت بر اساس ورودی
- در نهایت این اتوماتا با بله یا خیر جواب دهد (بپذیرد یا خیر).
- آیا به همه سوالات جواب می‌دهد؟
- دو روش برای توصیف آن: دیاگرام حالت یا به صورت صوری

اتوماتای متناهی

○ دیاگرام حالت (مثال):

الفبا $\Sigma = \{0,1\}$

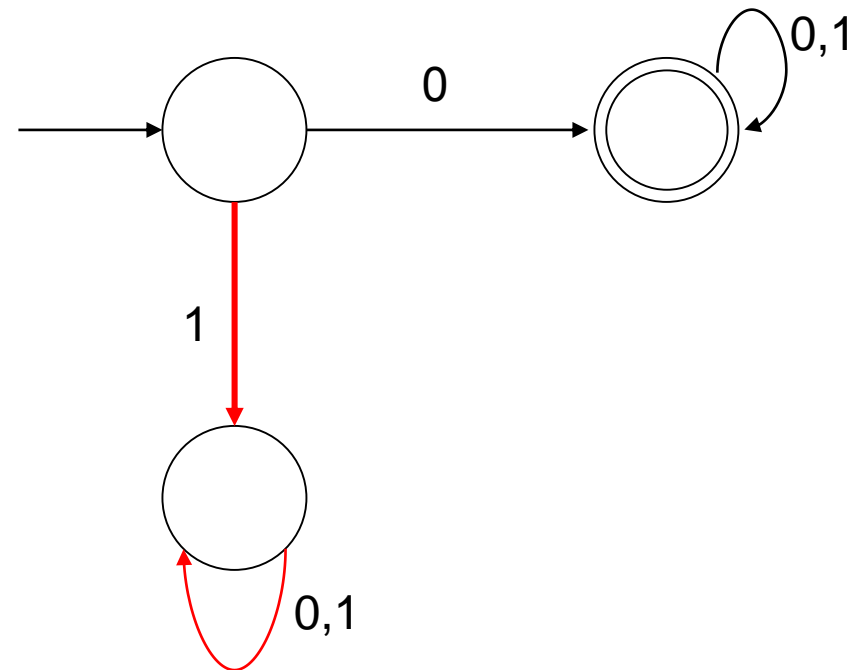

اتوماتای متناهی

○ دیاگرام حالت (مثال):

الفبا $\Sigma = \{0,1\}$

ورودی 10111

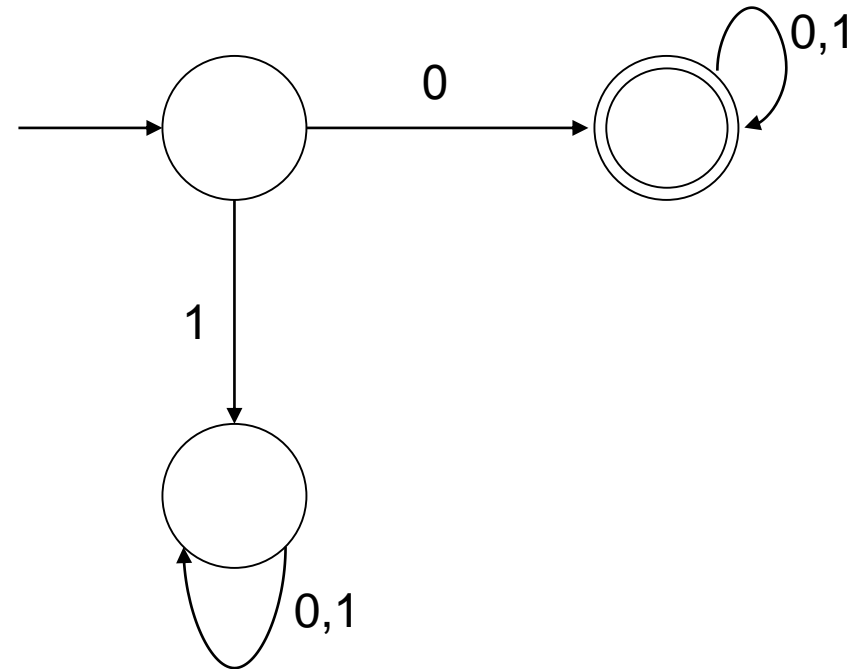

اتوماتای متناهی

○ دیاگرام حالت (مثال):

الفبا $\Sigma = \{0,1\}$

ورودی 011001

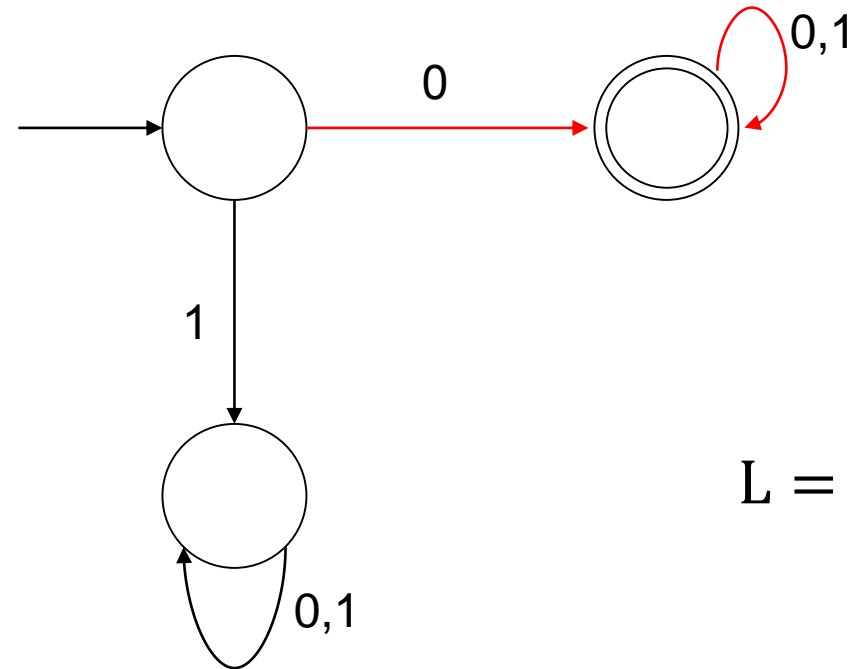

اتوماتای متناهی

○ دیاگرام حالت (مثال):

الفبا $\Sigma = \{0,1\}$

ورودی 011001

$$L = \{x \in \Sigma^* \mid x_1 = 0\}$$

تعریف صوری اتوماتای متناهی معین (DFA)

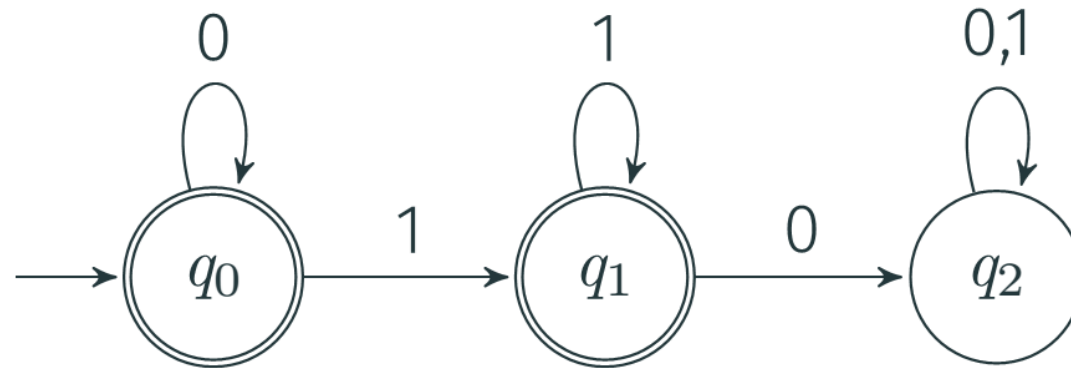
DEFINITION 1.5

A *finite automaton* is a 5-tuple $(Q, \Sigma, \delta, q_0, F)$, where

1. Q is a finite set called the *states*,
2. Σ is a finite set called the *alphabet*,
3. $\delta: Q \times \Sigma \longrightarrow Q$ is the *transition function*,¹
4. $q_0 \in Q$ is the *start state*, and
5. $F \subseteq Q$ is the *set of accept states*.²

اتوماتای متناهی معین (DFA)

○ مثال زیر را در نظر بگیرید:

	δ ورودی	
	0	1
حالات		
q_0	q_0	q_1
q_1	q_2	q_1
q_2	q_2	q_2

$$\Sigma = \{0, 1\}$$

$$Q = \{q_0, q_1, q_2\}$$

$$q_0$$

$$F = \{q_0, q_1\}$$

• الفبا:

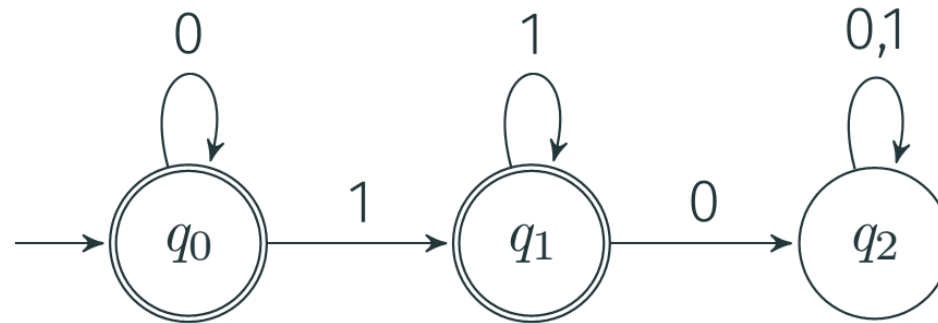
• حالتها:

• حالت اولیه:

• حالت‌های پذیرش:

زبان یک DFA

○ گوییم DFA یک رشته x را می‌پذیرد اگر با شروع از حالت اولیه و خواندن x از چپ به راست، نهایتاً در یک حالت پایانی قرار گیرد.

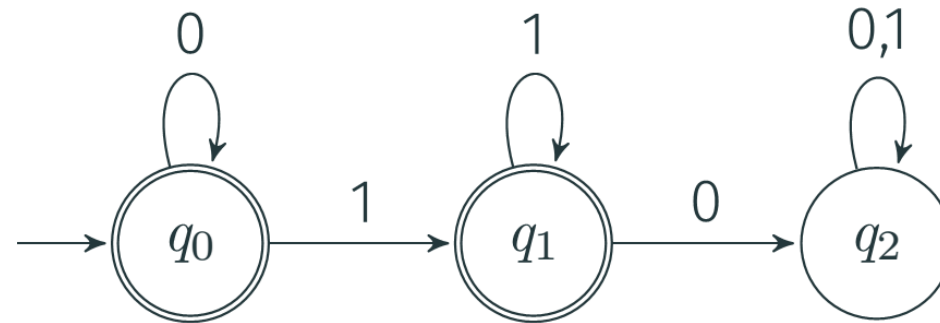

این DFA رشته‌های 0 و 011 را می‌پذیرد اما 10 و 0101 را نمی‌پذیرد.

زبان یک DFA

○ زبان یک DFA، مجموعه همه رشته‌هایی است که توسط آن DFA پذیرفته می‌شود.

این DFA رشته‌های 0 و 011 را می‌پذیرد اما 10 و 0101 را نمی‌پذیرد.

رشته‌های 0 و 011 در زبان این DFA هستند اما 10 و 0101 نه.

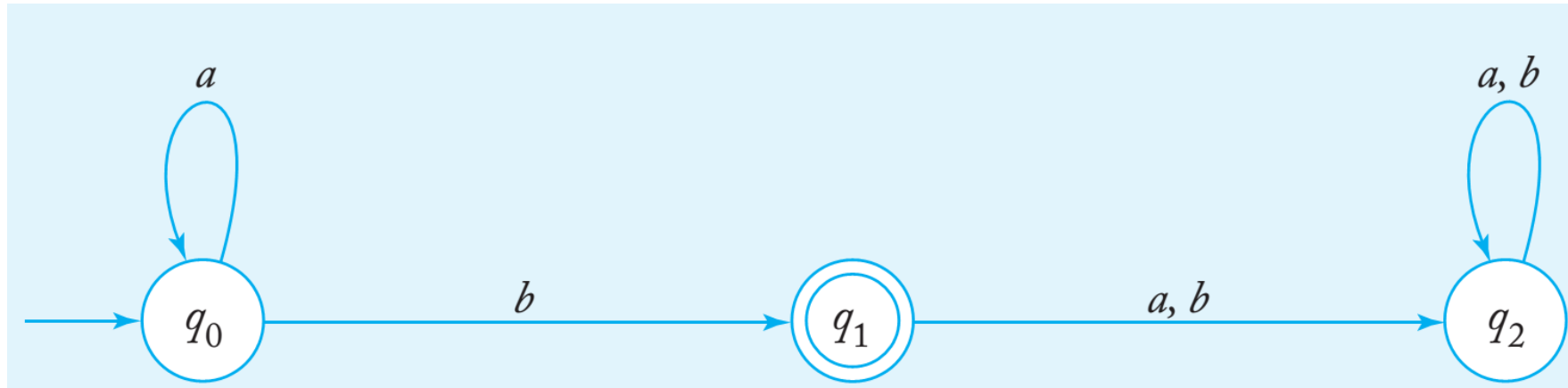
زبان یک DFA

○ فرض کنید M یک DFA است. زبانی را که توسط M تشخیص داده می‌شود به این صورت تعریف می‌کنیم:

$$L(M) = \{w \in \Sigma^* \mid w \text{ is accepted by } M\}$$

مثال

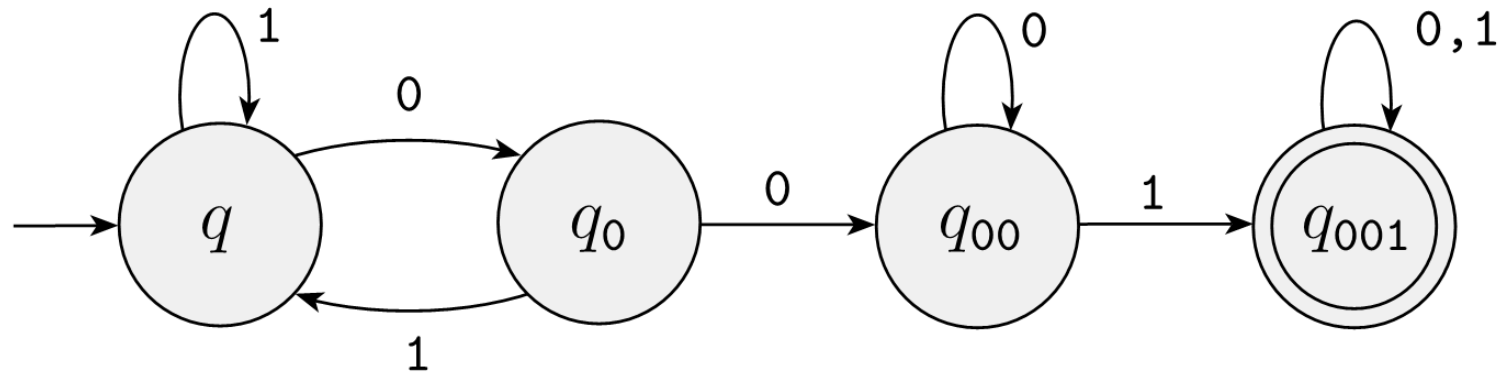
○ زبان DFA زیر را بیابید (الفبا شامل a و b).

$$L = \{a^n b : n \geq 0\}.$$

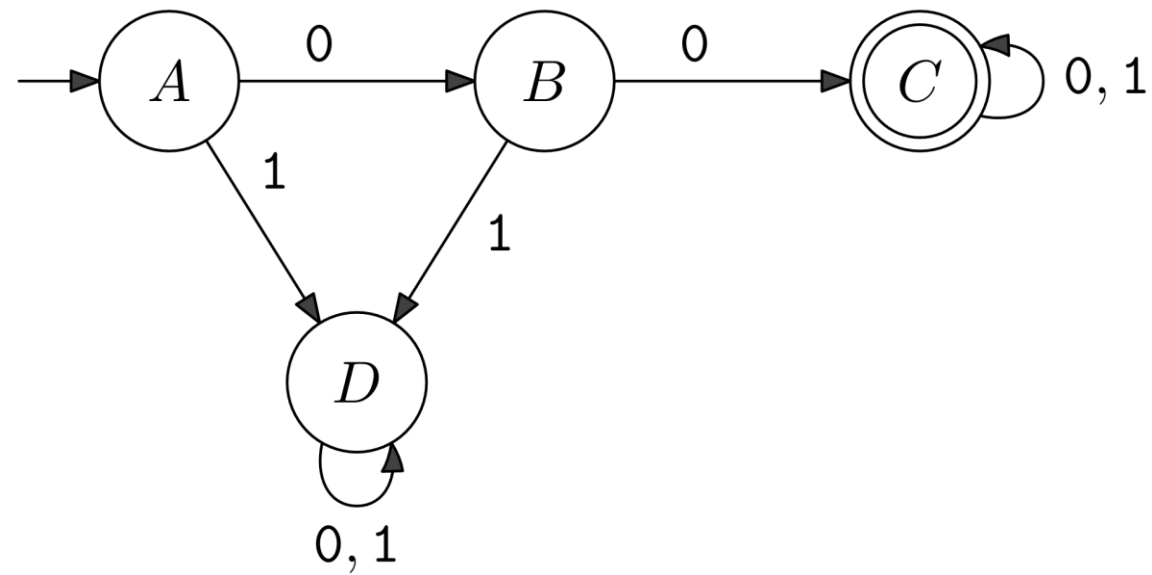
مثال

یک DFA بسازید که فقط رشته‌هایی که شامل زیررشته 001 هستند را قبول کند (الفبای باینری).

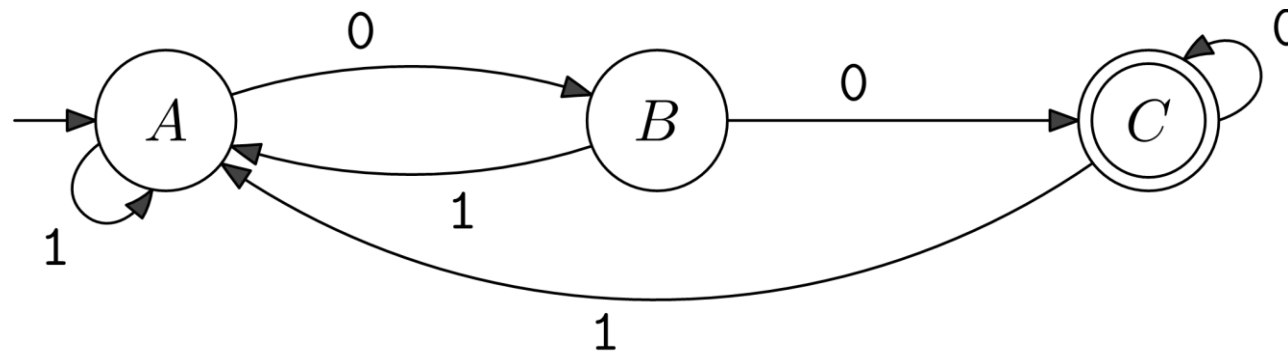
مثال

یک DFA بسازید که فقط رشته‌هایی که با 00 شروع می‌شوند را قبول کند (الفبای باینری).

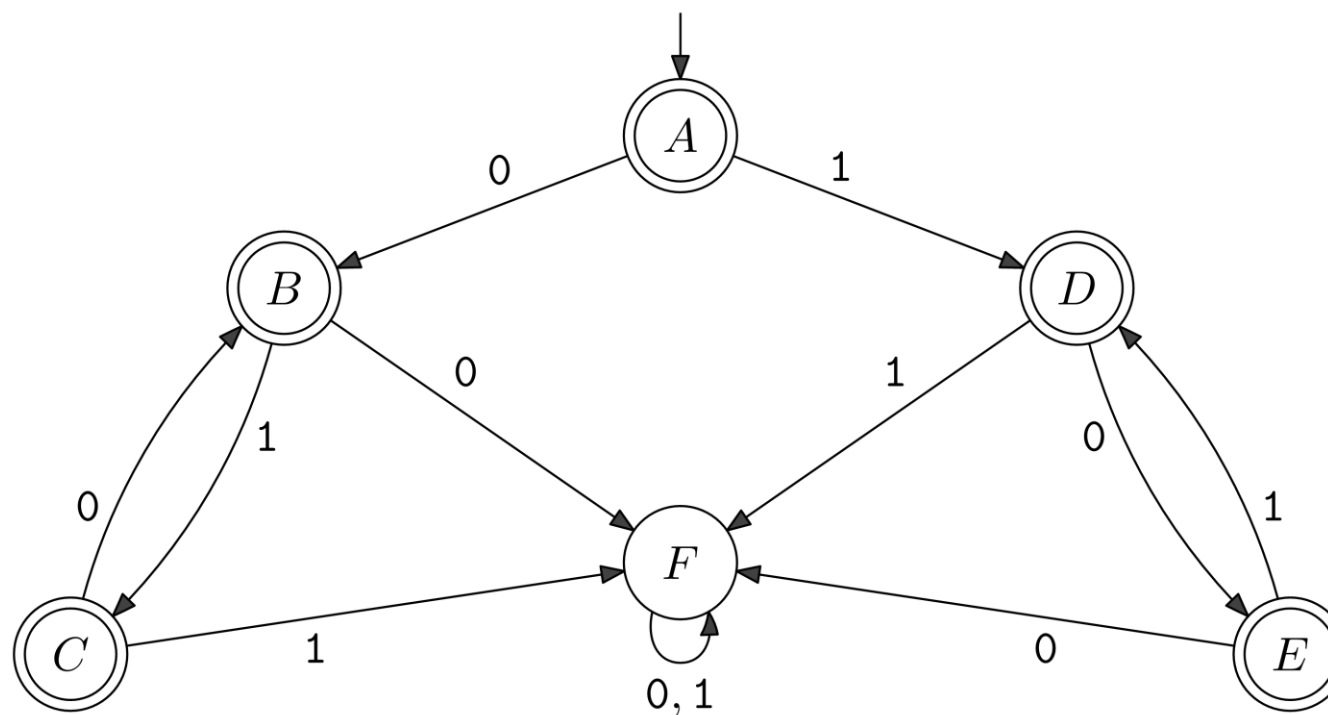
مثال

یک DFA بسازید که فقط رشته‌هایی که با 00 خاتمه می‌یابند را قبول کند (الفبای باینری).

مثال

یک DFA بسازید که فقط رشته‌هایی که یک در میان 0 و 1 هستند را قبول کند (الفبای باینری).

مثال

○ یک DFA بسازید که فقط رشته‌هایی که یک در میان 0 و 1 هستند را قبول کند (الفبای باینری).

